

Folkpartiet inför valen

De demokratiska svenska partierna kan betraktas som hetsigt stridande riktningar, men de kan också betraktas som bärare av skilda, var för sig nödvändiga synpunkter. Även i valtider kan det vara skäl att erinra om detta för demokratins framgång väsentliga perspektiv. Endast i begränsad utsträckning kommer de olika attityderna hos partierna fram i program och valmanifest; dessa tenderar med sina oklara, av kompromisser betingade formuleringar att ge en suddig, trivialiserad bild av rörelsernas syften.

Att av de tre traditionella partierna högern fortfarande främst bygger på den nationella, socialdemokraterna på den sociala linjen är emellertid uppenbart. För många har det synts tveksam om den moderna liberalism som företräds av folkpartiet på samma sätt kan sägas ge uttryck åt en viktig och självständig inställning.

Särskilt i två hänseenden är emellertid detta fallet. Folkpartiet identifierar sig mer än något annat parti med själva det demokratiska statskicket. Att historiskt sett detta anspråk är berättigat står utom tvivel. Liberalismens huvudmål var demokratin redan vid en tid då högern avvisade principen om politisk likställighet och socialdemokratin i denna icke såg ett egenvärde, utan främst ett medel att nå makten. Situationen har förändrats. Ingen kan bestrida att alla de svenska partierna — naturligtvis med undantag för kommunister och nazister — icke blott godtar folkstyrelsen, utan är ärligt inriktade på dess befästande. Men detta utesluter icke att folkpartiet på ett alldeles särskilt sätt framstår som demokratins väktare. Det ser samhällsproblemen företrädesvis ur denna synpunkt, och det är starkt medvetet om att demokrati icke betyder endast majoritetsstyre, utan först och främst medborgerlig frihet. Liberalismens historiska uppgift är därför, som det heter i partiets nu utgivna, på annat ställe i dagens nummer publicerade valmanifest, "alltjämt att befrämja och värna demokrati och frihet". Att liberalismen, trots sin kvantitativa tillbakagång sedan några årtionden, lyckats vidga makten av sina idéer genom att ingju-

Det är icke heller möjligt att nämna att en motståndsrörelse i längden kan upprätthållas mot en överlägsen och segrande makt. Det var tron på de allierades seger mer än något annat som gav kraft åt motståndsmännen i Danmark, Norge och andra länder. Med vissheten om Tysklands seger hade nerven i den underjordiska kampen gått förlorad.

Än viktigare är kanske en helt annan synpunkt, som är alltigenom rationell, även om den utgår från vissa moraliska faktorer. Utvecklingen i Danmark och Norge blev moraliskt sett gynnsam därför att den före kriget följda politiken icke bottnade i klokt förutseende utan i ett misstag. Man trodde icke på ett fientligt överfall, och i varje fall — detta gällde även i början av ockupationstiden i Danmark — icke på en ockupationsregim av den brutala art som sedan etablerades. Men detta är en engångsföreteelse, som icke kan upprepas. Nu vet man vad det gäller. Och att förklara å ena sidan att en ockupation av hårdaste typ hotar, å andra sidan att intet försök skall göras att genom försvar besvärja detta hot, det är att undergräva hela den moraliska bas på vilken en motståndsrörelse måste vila. Om denna uppfattning bleve härskande, förstördes därför icke bara det yttre försvaret, utan även det inre motståndet.

ta dem hos motståndarna är en källa till glädje och tillförsikt, men icke ett skäl att slå sig till ro. Folkstyrelsen, som förutsätter att flertalets värde tempereras av känsla för individens fria utveckling, är en bräcklig och invecklad ordning, vars fullkomliga förverkligande ännu är ett ideal i fjärran. Att verka här för, att icke blott bekänna sig till demokratin, utan att med lidelse arbeta för dess stärkande och fulländning, det är en uppgift värdig ett stort parti.

Folkpartiet gör icke sällan anspråk på att vara ett idéparti. Om man härmed vill säga att andra partier är bestämda av materiella intressen, medan folkpartiet strävar för rent ideella mål, är påståendet både oklart och — vilken tydning det åges — oriktigt. Men ur en annan synpunkt kan det sägas innehålla en kärna av sanning. En rad olika strömningar har förenats i folkpartiet: kulturradikalism, nykterhetsintresse, frikyrklighet. Mycket skiljer dem åt. På visst sätt är partiet därför ovanligt heterogent; det är tillräckligt att peka på motsättningen mellan de frireligiösa och dem som under avståndstagande från all metafysik arbetar för en världslig humanism, mellan Dagen och Svenska Morgonbladet å ena sidan, Dagens Nyheter å den andra. Karaktären av dessa motsättningar visar emellertid tillika en bakomliggande enhet, icke i medlen eller ens åskådningen, men väl i själva inriktningen, i intresset. Intellectuella och moraliska, "andliga" frågor spelar en stor roll för folkpartiet och dess medlemmar. Själva folkstyrelsen framstår som en väg till individens frigörelse och förbättring. Friheten blir omistlig, därför att målet är den enskildes fria, av staten främjade men så litet som möjligt av staten fixerade utveckling. Denna värdering, vars rötter den ene ser i kristendomen, den andre i en sedan årtusenden fortlöpande profan kulturdebatt, är förutsättningen för ett ständigt inbördeskrig med blanka vapen, men också för en samverkan som utan skryt eller överslätande kan sägas vila på ideell grund.

Till partiets valmanifest skall blott på ett par punkter erinringar knytas. I de ekonomiska huvudfrågorna gör partiet uttalanden som i stort sett visar skepsis mot alla "ideologier".

10/8

En klarare precisering av denna föredomsfrihet hade dock varit önskvärd. Då det sägs att "folkpartiet går energiskt till försvar för fri företagsamhet" stämmer detta icke alldeles överens med den strax därefter kommande satsen: "Frågan om avvägningen mellan statlig och enskild drift skall avgöras uteslutande med hänsyn till praktisk lämplighet och icke enligt teoretiska partidoktriner." Den först citerade satsen är ett arv från gammalliberalismen, medan den senare klargör partiets vilja till obundenhet av dogmer. Väsentligt med tanke på dagens läge är påpekandet att den omfattande sociala reformverksamhet som partiet vill främja måste äga rum "i takt med tillväxten av samhällets ekonomiska resurser och tillgång på utbildad personal". På denna punkt har folkpartiet, vars principiella socialreformism ej kan betvivlas, en viktig bevaknings- och kritikertjänst gentemot den socialdemokratiska regeringen.

I andra moment är det skäl att efterlysa mera bestämda och mindre tydligt kompromissbetonade formuleringar. Folkpartiet synes, liksom andra partier, hysa en överdriven fruktan för att yppa motsättningar även i fall då var och en som är tillräckligt politiskt intresserad för att läsa valtryck är medveten om deras existens. Ett exempel är satsen: "Vårt lands kultur- och samhällsliv bör vila på kristen och ideell grund." Snarast skulle detta innebära att endast det kristna räknas som ideellt, vilket naturligtvis inte motsvarar den kulturliberala uppfattningen. Det är bättre att konstatera vad som skiljer och vad som enar än att genom halvmesyurer söka dölja vad som skiljer; genom den sistnämnda metoden undanskymmes ofta även det som enar.

Socialliberalismen skulle enligt Aftontidningen

vara en modern företeelse, "en produkt av socialdemokratiens framträngande". Påståendet, som uppenbarligen görs i god tro, tyder på en förbluffande okunnighet. Gammalliberalismen, med sitt absoluta krav på avtalsfrihet och sin motvilja mot varje statsingripande av social art, var i själva verket en ganska efemär företeelse. Långt innan något socialdemokratiskt parti fanns i något land, ja, långt innan Marx utformat sin åskådning, arbetade riktningar inom skilda partier på den linje som vi nu kallar socialliberalism. Man behöver blott erinra om arbetstidslagstiftningen i England, som tillkom redan under förra hälften av 1800-talet, om teoretiker som John Stuart Mill, Macaulay och Thomas Hill Green i England, E. G. Geijer och S. A. Hedin i Sverige. De första kraven på moderna sociala reformer framfördes som bekant i svenska riksdagen av Hedin flera år före det socialdemokratiska partiets bildande.

På ett par punkter söker Aftontidningen bestyrka sitt påstående. Den förklarar att det var "i liberalismens namn som koalitionsförbudet (förbudet för arbetarna att organisera sig fackligt) infördes i England" och att i samma idéers namn en liknande lagstiftning tillkom i Frankrike. Formellt är påståendet oriktigt, då ordet liberal vid denna tid (omkring 1800) icke användes som politisk beteckning annat än i rena undantagsfall. Sant är att vederbörande lagar (som för övrigt även gällde arbetsgivare), antagna i Frankrike under den stora revolutionen, i England år 1801, kan sägas vara uttryck för en gammalliberal uppfattning. Men det bör tilläggas att dessa lagar också upphävdes på initiativ från liberaler; då vederbörande engelska lag slopades redan på 1820-talet, var det främst genom den typiske liberalen Francis Place's verksamhet. Vidare sägs att "liberalismens medverkan till socialistlagen i Tyskland är kanske mera oklar, men inte hade den något särskilt att invända". Tvärtom: det tyska framstegsparti som vid denna tid närmast motsvarade liberalismen i Sverige arbetade energiskt mot socialistlagens antagande och för dess upphävande.

Med det sagda förnekas naturligtvis inte att en växelverkan ägt rum mellan liberalism och socialdemokrati; liberalismen har härvid blivit mera aktivt socialradikal, socialdemokratin har blivit mera reformistisk och moderat. Den svenska liberalismen, sådan den framträdde inom skilda grupper i slutet av 1800-talet och sedan i det liberala samlingspartiet, var från början socialt aktiv. Det nuvarande folkpartiet fullföljer denna tradition. Under den borgerliga vänsterns splittringstid 1923—1934 var socialreformismen relativt mindre framträdande inom det frisinnade partiet, men om någon gammalliberalism i Aftontidningens mening kan man icke heller här tala. Tidningens framställning är helt enkelt alltigenom grovt felaktig.